

תפירה שאינה של קיימא

אורן צוויק

א. מבוא

מלאכת "התופר", זאת אחת מל"ט מלאכות שבת, אך מהי? באופן פשוט הכוונה לאדם אשר תופר בגד ללבוש וכדו', כמו שבמשכן תפרו יריעות לאוהל. אך הרמב"ם¹ הרחיב מלאכה זו וכך הוא כותב: "המדביק ניירות... הרי זה תולדת תופר וחייב". ויש לדון בהיקף המלאכה, האם הלכה למעשה, כל חיבור בין שני חומרים יחשב כ"תופר"? ומה דין מגנט, האם אסור להדביק מגנט על המקרר? האם מותר לרכוס רוכסן (ריצ'- רץ') במכנסים? האם מותר לסגור סקוטצ'ים בנעלים? ומה דין מדבקה שלא מדביקים אותה לעולמי עד, כגון מדבקה של "טיטול" חד פעמי, האם היא אסורה? ואדם הנחתך לא עלינו בשבת באצבעו, האם מותר לו להדביק פלסטר על האצבע?

בדין לקמן ננסה להתייחס במעט לסוגיה רחבה זו הנקראת בלשון ההלכה "תפירה שאינה של קיימא".

ב. תפירה שאינה של קיימא בדעות הראשונים

להלכות קושר מוקדש במסכת שבת פרק שלם, פרק "אלו קשרים", אשר דן ומחלק בסוגי הקשרים האסורים, לא כל הקשרים אסורים, רק קשר של קיימא הוא הנאסר מדאורייתא. אך בהלכות "תופר" (עד:-עה.) לא מוזכר מאומה בדין תפירה שאינה של קיימא, ובאופן פשוט היה עלינו לומר שבתופר אין חילוק כלל בין תפירה של קיימא לבין תפירה שאינה של קיימא.

הבדל זה שישנו לכאורה בין קושר לתופר, ניתן להבינו גם בשוני שיש בין המלאכות. קושר זו מלאכה תכליתית, בקשירה עצמה אין יצירה ואומנות, רק בתוצאה, שיש קשר שמהדק בין שני חלקי בגדים- זה היצירה והאומנות, ומכיוון שהתורה אסרה מלאכת מחשבת בדווקא, לכן נאסר במלאכת קושר דווקא קשירה יצירתית, דהיינו קשירה עם תוצאה קבועה וקיימת, קשירה של קיימא. (ואף לרמב"ם שצריך מעשה אומן, צריך גם קשר של קיימא). אך בתפירה, זו אומנות, לאו דווקא התוצאה היא האומנות, אלא היצירה עצמה, הפעולה, היא מלאכת המחשבת, וכמוכח בשטח שיש מקצוע "תופר" ואין מקצוע "קושר". הלכך יוצא, שבתפירה- אדם יתחייב על פעולת מלאכת התפירה, דהיינו הכנסת המחט והוצאת המחט וחיבור הבגד בהידוק על-ידי פעולה זו. לפי זה אין נפקא מינה בין תפירה לשעה לבין תפירה לעולם, וכמו שאין הבדל בין זריעה לשעה לבין זריעה לעולם, כך בתפירה לא צריך להיות הבדל. כך באופן פשוט היה ניתן לומר.

בסוגיה זו דנו בה ראשוני אשכנז, (יש לציין, שחכמי ספרד משום מה לא דנו בעניין זה כלל,

ולכן סוגיה זו מלאה בסתירות ושיבושים, שהרי כידוע, תורת ראשוני אשכנז, עקב גזרות ופרעות שחלו באזורים אלו, השתבשה ונאבד ממנה הרבה במשך הדורות, אבל בכל זאת ננסה לדלות מה שיש מהמעט שנשארו. המקור הבולט לסוגיה זו הוא המרדכי מסכת שבת סימן תנו. הגמרא בדף מת. אומרת "מתירין בית הצואר בשבת", דהיינו בומן הגמרא נהגו הכובסים לסגור את פתח הצוואר של הבגד במיני קשרים בכדי שיוכל המכבס לכבס היטב את הבגד או בכדי שיהיה לכובס סימן הכר איזה בגד הוא כיבס כבר. והגמרא פוסקת שמותר לבעל הבגד להתיר את קשר זה מכיוון שזה קשר שאינו של קיימא, שהרי הכובס קושרם על מנת שבעל הבית יתירם ויוכל להשתמש בבגד. ועל כך מביא המרדכי ריב"א שאומר: "שאם נתקשר בשעת כביסתן מתירין, אבל אם היה תפור פי בית הצוואר, או כמו שמדביקים הרצענים זוג של מנעל, אסור לנתקן זה מזה, שלא מצינו חילוק בין תפירה של קיימא לתפירה שאינה של קיימא. ורפיא בידו. ורבנו יואל מפילו בתפירה, הואיל ולא להתקיים עבדו, וכן אמרינן לקמן בפרק "כלל גדול", וכן כתב ראבי"ה בשם רשב"ם... - אם כן יוצא, שריב"א סובר שחייבים על תפירה אפילו שאינה של קיימא, ואין תופר דומה לקושר. ורבנו יואל סובר שאין חיוב על תפירה שאינה של קיימא, ותופר דומה לקושר.

ג. מקור להיתר לתפור תפירה שאינה של קיימא

ויש לעיין, לכאורה דעת רבנו יואל היא מחודשת מאוד, וכדברינו לעיל, שהסברא הפשוטה היא כדעת ריב"א, ודעת ריב"א היא המיושבת, ומדוע אם כן משמע מלשונם שדווקא שיטת ריב"א היא המחודשת, עד ש"רפיא בידו" ההלכה הזו, ואילו שיטת רבנו יואל היא המבוססת? ועוד יש לשאול מהיכן מבסס רבנו יואל את שיטתו מפרק כלל גדול? וכן שואל ה"גינת ורדים"².

היה ניתן לומר שרבנו יואל הוכיח זאת משאלת הגמרא "והתופר שתי תפירות (חייב), והא לא קיימא? אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: והוא שקשרן" (עד:). משמע שעל ידי תירוץ רבה "והוא שקשרן" נוצרה תפירה של קיימא, הא ללא הקשר, פטור, מפני שאין כאן תפירה של קיימא. וכן הוכיח הקרבן נתנאל פרק שביעי ברא"ש אות ז'. אך יש לדחות ראייה זאת ולומר שאין ה"קיימא" שכאן כמו ה"קיימא" שאנו דנים עליו. אנו דנים במובן של קיימא לעולם, כתיאור מצב, אך הגמרא בעד: דנה האם תופר שתי תפירות זה קיימא עכשיו, בתור פועל, בתור מינימום של קיום אשר דרוש בכדי לחייב במלאכות שבת. דהיינו, אדם השובר קוביות סוכר או לובש בגד סינטטי ובתוך כדי מעשהו יוצאים ניצוצות אש, אנו לא נחייבו משום מבעיר, מפני שהניצוצות "לא קיימא", אך אין זה דומה כלל לקיימא שאנו דנים עליו. אם כן אין לנו משם הוכחה לכך. וכן דוחים אפשרות הבנה זאת הגינת ורדים והטל אורות³.

עוד מקור שהיה ניתן לומר שמשם הוכיח רבנו יואל את שיטתו זה מתירוץ הגמרא לעיל: "והוא שקשרן", משמע שמדובר על קשר חזק, ורק על-ידי כך יתחייב משום תופר, שהרי

2. חלק או"ח כלל ג סימן יח.

3. ועי"ש שהוא סובר שאף שהמתיר תפירה שאינה של קיימא פטור מדאורייתא, אך הוא חייב מדרבנן. ויש לדון האם רבנו אטרו רק תפירה שדמיא לקיימא, כמו קושר, או שאטרו כל תפירה שאינה של קיימא.

4. הגינת ורדים הנ"ל הערה 2, טל אורות עמוד רנט הוצאת אור דרך.

הגמרא יכלה לענות "והוא שליפפן", אך הגמרא העדיפה לענות שמדובר שקשרן, דווקא בחיבור מקסימאלי יתחייב משום קושר, יוצא שדווקא בקשר של קיימא יתחייב משום קושר, ולפי זה מוכח שתופר חייב דווקא בתפירה של קיימא, וכן נראה שהבין רבי עובדיה מברטנורא בפרוש המשניות⁵ שהסביר שתופר חייב שניים, משום תופר ומשום קושר, (והטל אורות רוצה לטעון שאף רש"י והרז"ה סוברים כך). אך אין הוכחה זו הכרחית, יש מהראשונים⁶ שהבינו ש"והוא שקשרן" הכוונה לקשר שאינו של קיימא, ואף שלא יהיה חייב על קושר יהיה חייב על תופר, ויש מהראשונים⁷ שהבינו שמדובר שליפף את התפירה וזו הכוונה ב"והוא שקשרן". כך שאין כאן הוכחה לשום צד⁸.

ה"טל אורות" טוען שרבנו יואל הוכיח זאת מכך שהגמרא לומדת את מלאכת תופר מיריעות המשכן, ותפירת יריעות המשכן היתה של קיימא. אך יש לדחות, אם כן כל מלאכות שבת, אשר נלמדות מהמשכן, נצטרך קיימא, וזה לא מצאנו.

ד. הבנת דברי רב: "המותח חוט של תפירה בשבת חייב חטאת"

ואולי יתכן לומר שרבנו יואל למד זאת מדברי רב בדף עה.: "המותח חוט של תפירה בשבת חייב חטאת". ורש"י מפרש שהכוונה למותח חוט, ועל-ידי מתיחתו מתחברים שני חלקי הבגד. בכדי להסביר כוונתו יש להקדים הקדמה קצרה: בדין קושר אמרנו לעיל שהגמרא מחלקת בין קשר של קיימא לבין קשר שאינו של קיימא. מבלי להיכנס לפרטי הסוגיא שם, הסברא הפשוטה בכך שרק קשר של קיימא נאסר היא, שהתורה אסרה לעשות "תוצאת" קשירה ולא דווקא "פעולת" קשירה, דהיינו אין איסור במעשה הקשירה אלא בהשלכה של הקשירה, בחיבור עצמו, וכבר הזכרנו דברים אלו לעיל. חילוק זה ידוע ומפורסם הוא, וניתן להשליכו לרוב מלאכות שבת. והלכך, העושה פעולת קשירה זמנית אינו נאסר בכך, אאם כן תהיה לפעולה זו השלכה קבועה וקיימת, שמכיוון שכל מהות "קושר" זה תוצאת החיבור לכן קשר שאינו של קיימא אינו מספיק "חיבור" בכדי להתקרא "קושר". וכעת, בעיוננו בהסבר רש"י להלכה של רב, משמע שבהלכות תופר גם כן הולכים אנו אחרי ה"תוצאה" ולא אחרי ה"פעולה", שהרי לא בוצעה במתיחת החוט שום פעולת תפירה של כניסת מחט והוצאתה, מה שכן בוצע כאן זה תוצאה של תפירה. יוצא אם כן שדיני תופר שווים לקושר בכך שבשניהם אנו מסתכלים ל"תוצאה", ולאור חקירתנו לעיל יצא שגם בתופר זקוקים אנו ל"קיימא" בתוצאת החיבור בכדי לחייב בתפירה. כך אולי היה ניתן לומר בדברי רבנו יואל, במקורו ובסברתו. אך הרמב"ם פירש את הלכה זו של רב בצורה אחרת מרש"י, וכך כותב הרמב"ם:

5. על משניות שבת ז, ג.

6. וכן הבינו הריטב"א והרא"ם אשר מובא בר"ן, וכן הסביר האור זרוע והתוספות ר"ד.

7. מובאים בריטב"א שבת עד;

8. ואף שהטל אורות רצה להוכיח שמהריטב"א משמע שחייב על תפירה שאינה של קיימא, שהרי הוא מחייב על התופר כשקשר קשר שאינו של קיימא. אך עיין בספר הראב"ה סימן רו שפוסק כרבנו יואל ולמרות הכל הוא כותב: "ומשני בשקשרן - פרוש אפילו בקשר שאינו של קיימא, בדבר קל מעמיד התפירות", משמע מדבריו, שאף הקושר קשר שאינו של קיימא, למרות הכל התפירה תהיה של קיימא, כנראה משום הליפוף של התפירה.

9. שבת י, ט.

"והמותח חוט של תפירה בשבת חייב, מפני שהוא מצורכי התפירה". ה"בית יוסף"¹⁰ מסביר שהכוונה לאדם שמותח החוט לפני שעומד לתפור, וכולם תמהים על הרמב"ם, מדוע העושה כך חייב חטאת? וניתן לומר, שהרמב"ם יסבור שחיוב תופר זה לא מצד ה"תוצאה" כרש"י, אלא מצד ה"פעולה", מצד היצירתיות של התפירה, ולכן אף שבמתיחת החוט אין תוצאת חיבור, אך מכיון שיש כאן סיוע במשהו לפעולת התפירה, לכן חייב. וכך משמע גם מרבנו פרחיה¹¹ אשר מסביר את הרמב"ם ואומר שזה דמי למגיס תבשיל, דהיינו סיוע לפעולה. ולפי זה יוצא שחייבים על תפירה שאינה של קיימא.

אך מעיון בראשונים נראה שהם לא הבינו את דברי רב כ"תוצאה" בלבד, וכן כותב הראב"ה¹² (שהוא בנו של רבנו יואל):

"אמר רב זוטרא בר טוביה אמר רב- המותח חוט של תפירה בשבת חייב חטאת... שבתפירה עיקר תיקונו להתפר בלי פרוד, ועתה כשנפרד ומהדקו כבתחילה ומכוון למתוח החוט להתקיים בו- הווה ליה כתופר מעיקרא, וחייב, שכל תפירה ענינה להיות כל שעה מהודקת".

משמע שרב חידש שמתחת החוט, אף שזה תוצאה, הוי כתפירה מעיקרא כעין פעולת תפירה ממש, וכן מובא כלשון הראב"ה, בפסקי הרי"ד: "אם היתה התפירה רפויה ומשך בחוט והידקה, חייב כאילו תפר". ולפי שיטת רבנו יואל לא היה הראב"ה צריך להסביר שלרב המותח הוא כתופר מעיקרא, אלא היה לו לומר שרב חידש שהמותח חייב אף שזה לא כתופר מעיקרא. וגם מדברי החולקים על הראב"ה הנ"ל, שהם ה"שבלי הקט" והכלבו לקמן, נראה שהבינו שרב מחדש דין שהמותח זה כמו פעולת תפירה ממש, - לכן נראה שאין הכרח להבין את דברי רב כמו שהבנו לעיל, אלא רב טוען שהמותח חוט הוא כעין מוציא ומכניס מחט בבגד ממש, שהרי הוא מותח תפירה קימת ומתיחתו היא כחזרה למפרע לפעולת התפירה הקודמת, אך לרמב"ם המתיחה היא "הכשר" פעולת התפירה¹³.

ה. מקור ההיתר של תפירה שאינה של קיימא היא מסברה

אם כן נשארנו שוב בשאלה הבסיסית ששאלנו - מהיכן לקח רבנו יואל את החידוש שתופר זה "תוצאה" ולא "פעולת תפירה"?

ואולי יש לומר בהבנת רבנו יואל, שהבסיס לטענתו היא לא מאיזה שהוא לימוד, אלא פשוט

10. שמ.

11. שבת עה.

12. וכן מובא בהגהות מרדכי בשם הרא"ה, (וצ"ל שכוונתו לר' אליעזר הלוי - הראב"ה, וכן מובא בהגהות על ספר הראב"ה עמוד 294) ומביאו ה"דרכי משה" שמ.

13. יתכן שהרמב"ם הוכרח לפרש כפי שפירש מההקשר של שאר דברי רב במימרא של רב זוטרא בשם רב בגמרא בעה: "והלומד דבר אחד מן המגוש (מסית לע"ז) חייב מיתה" - משמע שהחיוב מיתה הוא משום "הכשר" לע"ז, שעל-ידי הלימוד מן המגוש הינך נותן למגוש יכולת להסית עוד אנשים לע"ז, והוי כמכשיר לע"ז וחייב מיתה על כך. והחולקים על הרמב"ם בהסבר דברי רב, כרש"י, יסברו כנראה שהמדבר עם המגוש הוא כעין עובד ע"ז ממש על-ידי "חזרה למפרע", כעין תופר. ויש להרחיב.

מסברה". לדעתו, אף שבאמת תפירה זה בפשט "פעולת תפירה", אך כמו שבקושר הגמרא הבינה מסברא שקושר זה תוצאה (עיי' לשון הגמרא בעד: בשאלתה: "ההוא קושר על מנת להתיר הוא..."), ולא מבססת את דבריה על שום מקור, משמע שהבינה כך מסברה, כך בתופר, סברה פשוטה שאנשים לא תופרים סתם כך "בשביל הכיף" - תפירה לשם תפירה לשמה, זאת לא "אומנות התפירה", בודאי אנשים תופרים לשם תכלית מסוימת, אם בשביל לגמור את הבגד ע"מ שהוא עצמו ילבשנו או מישהו אחר ילבשנו, תפירה תכליתית- זאת מלאכת מחשבת, ולכן מסברה עלינו לומר שעל תופר מתחייבים רק על "פעולה תכליתית", והלכך התופר תפירה לא של קיימא- פטור, שאין זו פעולה תכליתית. לעומת זאת ריב"א יסבור שאף "פעולה נטו", ללא תכלית, מוגדרת כמלאכת מחשבת, ולכן אף על תפירה שאינה של קיימא חייבים.

1. הבנת ה"שבלי הלקט" והרמב"ם שיש חיוב על "תוצאת תפירה"

עד כאן הכל טוב ויפה בהבנת מחלוקת ריב"א ורבנו יואל, אך לקמן נראה שאין הדברים פשוטים כל כך, וכל זאת על פי עיון בדברי שבלי-הלקט לקמן. בתחילה נשאל שאלה אחרת:

הרמב"ם בפרק י הלכה יא מחדש חידוש עצום: "המדביק ניירות... הרי זו תולדת תופר וחייב", והלכה זו אין לה מקור תלמודי כלל, ויש להקשות אם כן, מהיכן לקח הרמב"ם הרחבה זאת של מלאכת התופר? אומנם ה"באור הלכה"¹⁴ מסביר טעם הגיוני: ש"תופר ענינו הוא דלוקח שני דברים אחדים ומחבר אותם לאחד, וכן הוא על-ידי דיבוק", אך עדיין יש להקשות, מי אמר לרמב"ם שתופר זה חיבור שני חלקים לאחד? אולי תופר זו פעולת תפירה - להכניס ולהוציא המחט מהבגד? הרי לכאורה, כך ההבנה בסברא פשוטה, וכמו שבארנו לעיל, ואפילו לרבנו יואל רצינו לטעון בו שהוא מחייב מחמת שתופר זו פעולה תכליתית, אך על תכלית חיבור גרידא, מהיכן לנו לומר שיתחייב משום תופר?

"מרכבת המשנה" על הרמב"ם¹⁵ מביא מספר מקורות תלמודים שהדבקה היא כמו תפירה בדיני חיבור ס"ת ויריעות תפילין, אך ממקורות אלו נוכל ללמוד שדיבוק עושה אותה תוצאה חיבור כמו תפירה, אך אין ממקורות אלו שום הוכחה שפעולת הדבקה היא כמו פעולת תפירה. אם כן שוב נשארנו בתמיהתנו על חידושו של הרמב"ם: מהיכן מקורה של תולדה זו.

עוד קושיא יש לנו להקשות בהבנת הפשט בדברי ה"שבולי הלקט"¹⁶, וזה לשונו: "כתב רבנו ישעיה זצ"ל: נראה לי שאלו שעושים נקבים בפי בתי ידיים (בזמניהם היו מותחים את השרוול של הבגד על היד על-ידי חוט), ויש להם חוט מחובר עם מחט שמכניסים באותן הנקבים ומהדקים על ידיהם... אין בו משום תופר, דתופר לא הוי אלא שרוצה בקיומו שיהא מהודק תמיד וכי רפה החוט קשה לו, והלכך כשמותח חייב חטאת, אבל זה שאינו רוצה בהידוקו אלא

14. יש להעיר שמה שהמרדכי הוסיף בדברי רבינו יואל: "וכן אמרינן לקמן בפרק כלל גדול", לא מופיע בדברי רבינו יואל שמצטט הראב"ה, וכן גם מהמרדכי משמע שזה רק כאסמכתא ולא כמקור.

15. שמ, ד"ה "הרי זה".

16. ה' שבת י, יא.

17. אות קה, הערוגה השניה, וכן מובא בטור שמ בשם רבינו פרץ, וכן הביאו להלכה השולחן-ערוך שמ, ז; וכלשון השבלי הלקט מובא גם באור זרוע ובכלבו, ובשאר פוסקי אשכנז.

בשעה שלובשו, ובשעה שפושטו מרפה אותן - אין בו משום תופר. ואינו דומה אלא למי שיש בבגדו לולאות וקרסים ומחברן בשבת.. והוא הדין לפתיל העשוי למנעלים. ודווקא אם יש נקבים הוא מותר, אבל לתפור חוט אחד בבתי ידיו וכשפושטו מרחיבו וכשלובשו מותחו ומהדק בתי ידיו, תפירה היא זו ואסור, דמה לי תפירה יום אחד מה לי תפירה עולמית".

ויש לעיין בדבריו, לכאורה "שבלי הלקט" הוא כדעת ריב"א, כלשונו בסוף דבריו: "מה לי תפירה יום אחד מה לי תפירה עולמית", וכן הטור¹⁸ מביא את דברי ה"שבלי הלקט" כדברי רבנו פרץ, ומעיר שם ה"דרכי משה"¹⁹ - שבהגות מרדכי מובא שמותר להדק בחוט סביב זרועותיהן, משמע שדעת רבנו יואל היא כדעת החולקים על ה"שבלי הלקט", ואם כן עלינו להבין מה הפשט בדברי ה"שבלי הלקט"? מצד אחד הוא פוסק שאין הבדל בין קיימא לאינה של קיימא בתפירה, ומאיך הוא מביא שתופר זה רק "כשרוצה בקיומו שיהא מהודק תמיד"? ועוד יש לנו להקשות, שהרי לפי דברינו לעיל, ריב"א צריך לסבור שבתופר מתחייבים על הפעולה בלבד - תפירה ללא השלכות, ואם כן מאי נפקא מינה אם יש נקבים גדולים בתפירה או קטנים, מה זה משנה, הרי בשניהם הוא ביצע פעולת תפירה?

היו כאלו שהסבירו²⁰ שה"שבלי הלקט" מחייב תפירה של קיימא רק מדרבנן, וכשיש נקבים גדולים ולא נראה כתופר, הקלו לתפור אם אין זו תפירה של קיימא, מפני שזו רק תפירה דרבנן. אך בלשונו של ה"שבלי הלקט": "שנקבים אין בו משום תופר" משמע שדין זה הוא לא רק קולא - אלא שאין כאן דין תופר כלל.

יש שהסבירו²¹ שבנקבים גדולים זה כלל לא תפירה, כי כל מהות התפירה זה כשאי אפשר להפריד התפירות אלא על-ידי קריעה, ובנקבים גדולים ניתן להפריד ללא קריעה. אך קשה לומר זאת בדברי ה"שבלי הלקט", שהרי ה"שבלי הלקט" מנמק את הסיבה שבנקבים זה לא תופר כי: "דתופר לא הוי אלא שרוצה בקיומו", והוא לא מסביר, שהטעם שזה לא תפירה כי זה לא גדר תופר כלל.

ואולי יש להסביר בדבריו, שכל גדר תופר זה דווקא בתפירה עדינה ודקה - זו "מלאכת מחשבת", "פעולת תפירה" האסורה, אך בתפירה גסה, אין כאן כלל פעולת תפירה, ובנקבים גדולים זו תפירה גסה, "ואין בו משום תופר", אך יש כאן עדיין "תוצאת תפירה", דהיינו, יש כאן תוצאת חיבור, כמו המדבק ניירות, ועל "תוצאת תפירה" שייך חילוק בין קיימא ללא קיימא, שהרי תוצאת תפירה ללא קיימא לא נחשבת כלל תוצאה.

ולפי זה יוצא שבפעולת התפירה, בתפירה עדינה, "תפירה היא זו ואסור, דמה לי יום אחד מה לי תפירה עולמית", אך בתוצאת תפירה, כשאין פעולה כלל, אמרינן: "דתופר לא הוי אלא כשרוצה בקיומו שיהא מהודק תמיד", ואם זה לא קיימא אז: "אין בו משום תופר כלל".

ואם כן שוב חוזרת השאלה, מהיכן למד ה"שבלי הלקט" שיש גדר "תוצאה נטו" בתופר? וכן יש לשאול זאת על הרמב"ם לעיל שמחייב בהדבקה.

18. שם.

19. שם.

20. גינת ורדים חלק א' ח כלל ג, יח.

21. על בסיס האגרות משה א"ח ב, פד. וכן משמע כך מהמשנה ברורה שם, ז.

ז. "תוצאת" תופר היא תולדת תופר

ה"מרכבת משנה" לעיל, במסקנתו ברמב"ם טוען, שהרמב"ם משתדל למצוא בכל מלאכה, תולדה כלשהיא, מכיוון שבדאי יש לכל אב - תולדה²², ומכיוון שבתופר לא מוזכר בש"ס שום תולדה, הרמב"ם חיפש תולדה מסברה. ולכן אף שתופר זה בפשוטו פעולת תפירה, הסיק הרמב"ם מסברה שתולדתה תופר זה כל חיבור, שמחבר שני חלקים לחלק אחד, "לשם אחד", אף שאין בו שום זכר לפעולת תפירה²³. ואם כן אף ב"שבלי הלקט" צריך לומר שכך הבין, שאף שאב תופר הוא פעולה, אך תולדת תופר, מסברה, היא תוצאת חיבור.

לפי זה יוצא לנו חידוש - שכל המחלוקת בין הראשונים לגבי תפירה שאינה של קיימא היא רק לגבי תפירה ממש, פעולת תפירה, דהיינו, תפירה עדינה שמהדקת חלקי בגדים זה לזה. אך לגבי תולדת תופר, שזאת תוצאת תופר, דהיינו, כל חיבור בין שני חלקים שמתאחדים לשם אחד, לכולי עלמא יתחייב משום תולדת תופר רק אם יש קיימא.

ולפי זה יוצא שמדבקה זמנית לכולי עלמא תהיה מותרת, ונפקא מינה לטיטולים. והוא הדין לסקוציים, מגנט ורוכסן²⁴, שהם לא בגדר תופר כל עוד שהם לא לקיימא.

אך על מהלכינו לעיל ישנו קושי: הריב"א, שטוען שתפירה של קיימא אסורה, טוען את דבריו על "הדבקת הרצענים זוג של מנעל", וקשה, הרי הדבקת מנעלים היא תולדת תופר, ולאור מהלכנו לעיל, ריב"א סובר את דבריו רק על אב תופר, אך בתולדת תופר מודה לרבנו יואל, והיה על ריב"א, אם כן, להודות לרבנו יואל²⁵?

ח. הבנת הגמרא: "מתירין בית הצואר בשבת"

כדי לענות על שאלה זו, יש להבין היטב את סוגיית "הפותח פי בית הצואר בשבת" המופיעה בדף מת. במסכת שבת.

הסוגיה במת. עוסקת בדיני תיקון כלי, הגמרא מביאה ברייתא אשר אומרת: "מתירין בית הצואר בשבת אבל לא פותחין". רש"י מסביר שהכוונה היא, שמותר להתיר קשר שקשרו כובס מבגד ישן, ואין כאן חיוב משום קושר - שהרי זה קשר שאינו של קיימא, (שהרי הכובס קשרו בכדי שיפתחו את הקשירה), ולא משום תקון כלי. אך בבגד חדש, שהאומן השאיר את פי בית הצואר סגור, ולפני הלבשה צריך לקרוע את הפיה שדרכה מכניסים את הראש, יש בכך משום תיקון כלי ואסור לקרוע בשבת.

22. עיין רמב"ם ז, ו.

23. ולא כקושר, שקושר שני חלקים זה לזה - אך הם אינם הופכים ל"שם אחד", וכן מובא חילוק זה בערוך השולחן ש"ז, יח, וכן באגרות משה או"ח ב, פד.

24. אומנם בסקוציים וכו' יש לדון אם הם בכלל בגדר תופר, כלומר אם יש כאן בכלל חיבור של שם אחד, לדעת הרב פיינשטיין זצ"ל (באג"מ הנ"ל), והרב אוירבאך זצ"ל (שש"כ פרק טו סעיף עח), אין הם כלל בגדר תופר אף אם הם לקיימא, אך לפי מהלכנו ב"שבלי הלקט" (וכן מוכח מלשונו שם), "לולאות וקרסים" נחשב כתוצאת תופר ומותר רק אם אין הם לקיימא.

25. ואף שהרמ"א בש"ז, ג שינה מדברי הריב"א וכתב: "אסור לנתק... זוג של מנעלים התפורים יחד...", וכן מובא כלשון הזה במהרי"ק, אך הרבה ראשונים נקטו לשון הדבקה, וממה נפשך קשה, ששם מדובר על תפירה רפויה, וכמו שנבאר לקמן.

ר"ת²⁶ חולק וטוען שאף בבגד ישן אם הקשר קשור באופן שאי אפשר להתירו אלא רק על-ידי ניתוק, אסור לנתק את פי בית הצואר בשבת משום תיקון כלי.

הלכה זו מופיעה ב"שולחן ערוך"²⁷ כך: (ההערות בסוגרים הם של העורך): "מתירין בית הצואר מקשר שקשרו כובס (מכיוון) שאינו קשר של קיימא, אבל אין פותחים אותו מחדש, דמתקן מנא הוא, (וכן לשון הטור, ומוסיף על כך הרמ"א): הגה, אפילו כבר נפתח, רק שחזר האומן וקשרו או תפרו ביחד כדרך שהאומנים עושים (גם כן אסור), ולכן אסור לנתק או לחתוך זוג של מנעלים יחד כדרך שהאומנים עושים, אף על גב דהתפירה אינה של קיימא, דאין חילוק בין של קיימא לאינה של קיימא, (בשם הגהות מרדכי), ויש מתירין בתפירה שאינה של קיימא, ואין להתיר בפני עם הארץ". דהיינו, הרמ"א פוסק כדעת ריב"א. ויש לתמוה עד מאוד: מה הקשר בין מה שהרמ"א פוסק כאן כריב"א, לבין מה שדיברה ההלכה לפני כן? הרי לפני כן עסקנו בנושא אחר לגמרי, בדיני "תיקון כלי"? משמע, שהרמ"א ערבב את מחלוקת ריב"א ורבנו יואל בתוך מחלוקת רש"י ור"ת. ויש להבין מה הפשט בדבריו?

לכן נראה שרבנו יואל והריב"א לא נחלקו כלל בדיני תופר, אלא בדיני תיקון כלי! דהיינו ריב"א יסבור שאף שבדיני תפירה אין חיוב על מי שקורע תפירה רעועה של אומנים שתופרים את פי בית הצואר באופן זמני, שהרי זה נחשב כתולדת תפירה ולכולי עלמא תולדת תפירה זמנית מותרת, וכפי שבארנו לעיל, אך לדעתו, יש בנייתוק התפירה משום תיקון כלי, כי לגבי תיקון כלי אין הבדל בין תפירה זמנית לתפירה עולמית- אף בתולדה, כי כשאדם קורע תפירה זמנית הוא מתקן בכך את הכלי ממה נפשך, ולכן זוג של מנעלים הדבוקים יחד אסור לנתקן זה מזה משום תיקון כלי ולא משום תופר. אך לדעת רבנו יואל, אף בתיקון כלי יש חילוק בין קיימא ללא קיימא, ולא כריב"א. יוצא אם כן, שלכולי עלמא אין חיוב קורע בפתחת בית הצואר התפור בשבת, כי אין כאן תוצאת תפירה של קיימא, וכל מה שנחלקו ריב"א ורבנו יואל הוא רק לגבי גדרים של "תיקון כלי". ובהבנה כזאת מובן מדוע הרמ"א חיבר את מחלוקת ריב"א ורבנו יואל למחלוקת רש"י ור"ת העוסקת בדיני "תיקון כלי". וכעת גם מיושב לנו מדוע ריב"א סובר את דבריו אף בהדבקה, כי כל התייחסותו היא לגבי תיקון כלי ולא לגבי מלאכת תפירה.

ט. ישוב הסתירה בדברי השולחן-ערוך והרמ"א

ויתכן שבכך אנו מיישבים את הסתירה שהקשו האחרונים²⁸ על השולחן-ערוך והרמ"א. בסימן שיו, משמע מהרמ"א שפוסק כרבנו יואל שתפירה שאיננה של קיימא מותרת. דבר זה מוכח מסוף דבריו: "ויש מתירין... ואין להתיר לפני עם הארץ", משמע, שלא לפני עם הארץ- מותר, וכן הביא כלשונו ה"בית יוסף"²⁹, אם כן משמע שאף המחבר מסכים לדברי הרמ"א, אך לעומת זאת בסימן שמ, ז מביא השולחן-ערוך את דברי ה"שבלי הלקט" לעיל, שאוסר לתפור את בתי

26. מופיע בבית יוסף, טור שיו, בשם רבינו ירוחם, וכן מפרשים כך הרישב"א בשבת מח. והרמב"ן על מסכת מכות ג.

27. שיו, ג.

28. עיין תהילה לדוד שמ, ו.

29. שיו.

הידיים, אף שזו תפירה זמנית, אלא אם כן יש נקבים גדולים, והרמ"א לא משיג על דבריו שום דבר, אף שב"דרכי משה"³⁰ הרמ"א כותב את שיטות המקילים (הראב"ה) וכותב בסוף דבריו: "אמנם נהגו להקל כדברי ההגהות", משמע שאסור לתפור תפירה שאינה של קיימא כריב"א, אם כן יש לנו סתירה?

ה"תהילה לדוד"³¹ מתרץ שהשולחן-ערוך והרמ"א פסקו כריב"א לחומרא, אך בקריעת פי בית הצואר מדובר על קריעה שלא על מנת לתקן ולכן שם הקלו כרבנו יואל. ויש שרצו לפסוק לפי זה שאסור לתפור תפירה שאינה של קיימא.³²

אך לפי דברינו לעיל, אין כלל סתירה בפסקי השולחן-ערוך והרמ"א: לעולם הם פסקו כמו ה"שבלי הלקט", שבאב אסורה תפירה שאינה של קיימא, ובתולדה מותרת תפירה שאינה של קיימא. ובסימן שיו מדובר על תולדת תפירה, שהרי שם מדובר על תפירה רעועה, ולכן אין שם משום איסור תפירה, כי זו תולדת תפירה זמנית, אך לגבי איסור תיקון כלי, השולחן-ערוך והרמ"א פסקו כרבנו יואל - שאין בניתוק תפירה זמנית משום תיקון כלי.³³ והסתירה מיושבת.

י. סיכום

יוצא אם כן, (ולא להלכה כמובן), שכל הדבקה שאינה של קיימא, אף לפסק השולחן-ערוך והרמ"א, מותרת לחלוטין, ולפי זה אין חשש בהדבקה הטיטול על סרט ההדבקה, מכיוון שההדבקה היא זמנית, שהרי תוך כ"ד שעות לפחות מחליפים לתינוק את הטיטול (כמדומני...), ואם כך ההדבקה וההסרה של הטיטול היא תולדת תפירה זמנית ומותרת לכולי עלמא.

וכן בפלסטר, אם ניתן להוריד את המדבקה מהנייר, הרי זו תפירה זמנית ומותר להדביק ולהסיר, (אך כמדומני שקשה להסיר את ההדבקה מהנייר אלא אם כן מדביק את הפלסטר רק על העור).

יא. דעות הפוסקים למעשה

לא נראה שהפוסקים האחרונים קבלו את החילוק הנ"ל בין תולדת תופר לאב תופר, אלא או שאוסרים בשניהם תפירה שאינה של קיימא או שמתירין בשניהם.

נביא בקצרה את דעות הפוסקים השונות:

דעת ה"מנחת יצחק"³⁴ - היא המחמירה ביותר, הוא סובר שפסקינן שתפירה שאינה של קיימא אסורה, ולדעתו, אף בהתרת התפירה עדיף להחמיר, ולפי זה אין להשתמש בטיטולים בשבת כלל. (אמנם ב"טיטולי סקוציים" יש להתיר לגמרי, וזאת על פי דברי ה"שמירת שבת

30. ש.מ.

31. עיין בהערה 28.

32. עיין שו"ת מנחת יצחק חלק ת, לא.

33. אך קצת קשה על מהלכינו, מהרמב"ם משמע שהפתח בית הצואר בשבת חייב משום קורע, וכן לדעת רבינו ירוחם והרמב"ן משמע שאילולי לא היתה זו תפירה שלא על מנת לתקן היה חייב משום קורע, ולדברינו לכולי עלמא אין איסור קורע על תולדת תפירה זמנית, ויש עוד לעיין בדבר.

34. חלק ב, יט, חלק ת, לא.

כהלכתה³⁵ וה"אגרות משה"³⁶ שאין לסקוציים גדר תופר כלל).

דעת ה"יחווה דעת"³⁷ - היא השיטה המקילה ביותר, וסוברת להלכה שתפירה שאינה של קיימא מותרת, ובנוסף לכך הוא מוסיף את דעת ה"טל אורות", שההדבקה האסורה היא דווקא על גבי עורות וניירות ולא על גבי בדים וניילונים. ולכן הוא מתיר אף להסיר את הנייר השומר על המדבקה, וכן להדביקה ולהסירה ללא כל חשש. (אך הוא מעיר ש"טוב נכון לפתוח המדבקות מערב שבת" - וכדעת הש"כ לקמן).

ה"ציץ אליעזר" וה"שמירת שבת כהלכתה"³⁸ - גם כן מתירין להשתמש בטיטול בשבת, וסברת ה"ציץ אליעזר" היא, שאף האוסרים תפירה שאינה של קיימא, בתפירה העומדת להיפתח בו ביום - הם יודו שמותר לפתחה בשבת. אך לגבי הסרת הנייר השומר על ההדבקה, מצריכים הנ"ל להסירים ולהדביקים שוב מלפני שבת, מכיוון שאילולי זאת יש להם דין של תפירה של קיימא.

ויש להעיר שלדעת ה"ציץ אליעזר" צריך בגמר השימוש להזהר לא לקרוע את הטיטול, אלא להסיר את המדבקה, שאילולי כך יתברר למפרע שההדבקה היא של קיימא. ולפי זה יש להקפיד להדביק על הסרט ההדבקה ולא על הטיטול עצמו.

ועוד יש להוסיף³⁹, שיש כאלו הנוהגים שלאחר השימוש בטיטול, מקפלים אותו היטב, וסוגרים שוב באמצעות אותן המדבקות ששימשו לסגירת הטיטול על גוף התינוק, הדבקה זו היא בודאי של קיימא - שהרי אף אחד לא מתכוון לפתוח שוב את הטיטול... ולכן אסור לעשות כן בשבת, אלא צריך להכניס את הטיטול המשומש לשקית ניילון ולהשליכו כך.

35. ש"כ טו, עח.

36. או"ח ב, פד.

37. חלק ו, כד.

38. ציץ אליעזר חלק טז, ו, וש"כ טו, פא.

39. בשם הרב שמואל קדר - תחומין יג, עמ' 152.